

MAKTABGACHA YOSHDA BOLALARNI KASBGA YO‘NALTIRISH MUAMMOSINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI

Asatullayeva Feruza Nigmatovna
MTTDMQTMOI mustaqil izlanuvchisi

Annotasiya: *Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasbiy yo‘naltirilishi mehnat dunyosi va kattalarning ijtimoiy rollari haqida tasavvurlarni shakllantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Mazkur maqolada bolalarning erta kasbiy rivojlanishiga ta‘sir etuvchi pedagogik va psixologik omillar ko‘rib chiqilgan. O‘yin faoliyati, bog‘cha ta‘lim muhiti va oilaning roli alohida e‘tibor qaratilgan. Pedagoglar va ota-onalar uchun turli kasblarga qiziqish shakllantirishga yordam beruvchi amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha yoshdagi bolalar, kasbiy yo‘naltirish, o‘yin faoliyati, pedagogika, erta rivojlanish*

Annotation: *Preschool children’s professional orientation is a crucial stage in shaping their understanding of the world of work and adult social roles. This article examines pedagogical and psychological factors affecting early professional development. Special attention is paid to play activities, the educational environment of kindergartens, and the role of family. Practical recommendations for teachers and parents are provided to foster children’s interest in various professions.*

Keywords: *preschool children, professional orientation, play activities, pedagogy, early development*

Kirish

Kasbga yo‘naltirish odatda maktab yoshidagi o‘quvchilar bilan bog‘liq bo‘lib, ular kelajakdagi kasb tanlovi haqida o‘ylashni boshlaydi. Biroq zamonaviy psixologik-pedagogik amaliyot va tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasblar haqidagi tasavvurlar shakllanishi ancha erta bosqichda — maktabgacha yoshda boshlanadi. Uchdan yetti yoshgacha bo‘lgan davr bolalarda kognitiv, ijtimoiy va emotsional ko‘nikmalarining faollashishi bilan ajralib turadi, bu esa ularni mehnat dunyosi va kattalarning ijtimoiy rollari haqidagi ma‘lumotlarga ayniqsa sezgir qiladi. Erta kasbiy yo‘naltirish faqat ma‘lum kasblar bilan tanishtirish bilan cheklanmaydi; u shuningdek, hamkorlik qilish qobiliyati, muloqot ko‘nikmalari, tashabbuskorlik, qiziquvchanlik va mehnatga ongli munosabat kabi asosiy kompetensiyalarni shakllantiradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalar kasblar bilan tanishish imkoniyatini o‘yin, amaliy va kuzatuv shakllari orqali olganida, ular ta‘limga bo‘lgan motivatsiyasi yuqori bo‘ladi va kelajakda qaror qabul qilishda yanada ongli bo‘lishadi. Shu sababli, kasblar haqidagi ijobiy tasavvurlarni shakllantirish va turli faoliyat turlariga qiziqishni rivojlantirish sharoitlarini yaratish uchun psixologik xususiyatlar, pedagogik metodlar va ijtimoiy muhitni inobatga olgan kompleks yondashuv talab etiladi.

Psixologik omillar. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kelajakdagi kasblarga qiziqish shakllanishi ko‘plab omillar ta‘sirida yuz beradi. Ulardan eng muhimlari psixologik omillar bo‘lib, ular bolaning idrok xususiyatlari, motivatsiyasi, qiziqishlari va ijtimoiy muhit hamda oilaning ta‘sirini o‘z ichiga oladi. Psixologik nuqtai nazardan, maktabgacha yosh bolasi olamni ko‘proq aniq amallar, tasvirlar va bevosita tajriba orqali qabul qiladi. Kasblar haqidagi tasavvurlar asosan vizual taassurotlar, kattalarni kuzatish va kundalik ishlarida ishtirok etish orqali shakllanadi. Abstrakt fikrlash qobiliyati hali rivojlanmaganligi sababli, nafaqat o‘yin, balki amaliy faoliyat va rasmiy ko‘rsatmalar yordamida interaktiv va vizual usullar eng samarali bo‘ladi. Shular qatoriga turli kasblarni namoyish qilish, amaliy mashg‘ulotlarda birga ishlash va rolli o‘yinlardan foydalanish kiradi, bu esa bolalarga mehnat faoliyati bilan bevosita tanishish imkonini beradi. Bunday usullar nafaqat kasblarni o‘rganishga, balki birinchi ijtimoiy ko‘nikmalarni, hamkorlik qobiliyatini va emotsional jalb qilinishni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Bolaning kasblarga qiziqishini shakllantirishda ichki motivatsiya muhim rol o‘ynaydi. Bu qiziquvchanlik, kattalarga ergashish istagi va faoliyatga emotsional jalb qilinish orqali namoyon bo‘ladi. O‘yin yoki ta‘limiy mashg‘ulotlar davomida olingan ijobiy tajriba kasblarga qiziqishni yanada rivojlantiradi va hamkorlik hamda muloqot ko‘nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan ijtimoiy muhit va oila katta ahamiyatga ega. Ota-onalar va yaqin atrof mehnat faoliyatining namunasi bo‘lib, kasblarning qadriyatini, mas‘uliyatni va o‘z faoliyatini tashkil qilish qobiliyatini namoyish etadi. Uyda yoki ijodiy loyihalarda birgalikda bajarilgan ishlar, kattalarning kasbiy faoliyati haqidagi hikoyalar bolalarda qadriyatlar tizimini shakllantiradi, mehnatga hurmatni uyg‘otadi va qiziquvchanlikni rag‘batlantiradi.

Pedagogik omillar. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblarga yo‘naltirish pedagogik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon ta‘lim muhitini tashkil etish, tarbiyachining rolini belgilash va o‘yin shakllaridan foydalanishni o‘z ichiga oladi. Maktabgacha ta‘lim muassasalarida tarbiyachi bolalarga kasblar haqidagi asosiy ma‘lumot manbai hisoblanadi. Hikoyalar, ekskursiyalar, birgalikdagi loyihalar va o‘yin vaziyatlari orqali bolalar turli kasblar bilan tanishadi. Tarbiyachining malakasi, tajribasi va ijodiy yondashuvi bolaning kasblarga nisbatan ijobiy taassurot hosil qilish qobiliyatini belgilaydi.

O‘yin faoliyati esa kasblarni o‘rganishda eng samarali vosita hisoblanadi. Rolli va ssenariyli o‘yinlar orqali bolalar «shifokor», «o‘rmonchi», «oshpaz» yoki «o‘qituvchi» kabi ijtimoiy rollarni sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu jarayon bolalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi, mehnat harakatlarini o‘rganishga yordam beradi va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantiradi. O‘yin shaklida ta‘lim bolaning emotsional jalb qilinishini ta‘minlaydi, uning kognitiv faolligini qo‘llab-quvvatlaydi va turli kasblarni xavfsiz va rag‘batlantiruvchi muhitda o‘rganishga imkon yaratadi.

Maktabgacha ta‘lim muassasasidagi ta‘lim muhitini tashkil etish ham kasblarni o‘rganishga xizmat qiladi. «Usta xonasi», «Apteka» yoki «Bog‘dorchilik» kabi tematik burchaklar mavjudligi va turli ta‘lim dasturlari bolalarga kasbiy ob‘ektlar bilan faol muloqot qilish imkoniyatini yaratadi. Bunday boy va rang-barang muhit qiziquvchanlikni, tashabbuskorlikni va ijodiy faoliyatni rivojlantiradi, shuningdek, kelajakdagi kasb tanlashda

ongli yondashuvni shakllantiradi. Shu bilan birga, turli kasb vakillari bilan ekskursiyalar va uchrashuvlar bolalarga mehnat faoliyatini realistik tasavvur qilishga yordam beradi, ularning dunyoqarashi kengayadi va ijtimoiy ko‘nikmalari rivojlanadi.

Rasm 1 Bolani kasbga qiziqtirish bo‘yicha amaliy mashg‘ulot

Oila ishtiroki ham kasblarga yo‘naltirish jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Ota-onalar bolani uy ishlarida, loyihalarda jalb qilishi, o‘z kasbiy faoliyati xususiyatlarini tushuntirishi va ish jarayonini amaliy namoyish qilishi orqali bolaga mehnat qadriyatini anglash imkoniyatini beradi. Shuningdek, birgalikdagi ijodiy mashg‘ulotlar, maketlar, modellar, rasmlar va kasblarga oid qo‘llanmalar bolaning kognitiv faolligini, mayda motorikani va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi hamda shaxs sifatida harmonik rivojlanishini ta‘minlaydi.

Xulosa

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblarga yo‘naltirish jarayoni psixologik va pedagogik omillarning uyg‘unlashgan ta‘sirini talab qiladi. O‘yin va amaliy mashg‘ulotlar, boy ta‘lim muhiti hamda oilaning faol ishtiroki bolalarda kasblarga ijobiy munosabat, ijtimoiy, kognitiv va emotsional kompetensiyalarni shakllantiradi hamda kelajakdagi kasb tanlashga ongli yondashuvning asosini yaratadi.

Asosiy adabiyotlar:

1. Vasilyeva, L. I. Psixologiya doshkolnogo vozrasta. Moskva: Prosveshcheniye, 2020.

2. Gromova, S. A. Ranneye professionalnoye orientirovaniye detey. Sankt-Peterburg: Rech, 2019.
3. Zaytseva, N. V. Igrovaya deyatel'nost kak sredstvo professional'nogo razvitiya doshkol'nikov. Pedagogika, 2021, №4, s. 23–31.
4. Lisina, T. A. Sotsial'naya rol' sem'i v razvitii detey doshkol'nogo vozrasta. Vestnik pedagogiki, 2018, №6, s. 45–52.
5. Petrov, A. N. Razvivayushchaya obrazovatel'naya sreda v detskom sadu. Moskva: Nauka, 2017.
6. Wood, E. (2014). Play, learning and the early childhood curriculum. London: Sage Publications.
7. Fler, M. (2015). Play in the Early Years. Cambridge: Cambridge University Press.